

Grafschrift voor een aap.

Romandebuut van Jan Lauwereyns

“Ik hoor voetstappen.” Met deze *cliffhanger* eindigt *Monkey business*, het romandebuut van de Vlaamse dichter en neurofysioloog Jan Lauwereyns (°1969). Aan het woord is Haruki, het laboratoriumaapje dat als ikverteller optreedt in het verhaal. In de “zeven, acht uur” die hem resten voor hij afgemaakt wordt, vertelt hij over zijn leven als proefdier. Plaats van de handeling is het Laboratorium voor Neurofysiologie van de Universiteit van de Orde in de Hemel, Tokyo. Hij verblijft er al een jaar of vijf, sinds hij als jong sneeuwaapje in zijn geboortestad Nikko in de handen viel van apenvangers. Vier jaar bracht hij door in een kleine kooi op de dertiende verdieping van de universiteit, een soort reservoir, “een nieuw voorgeborchte” waaruit onderzoekers vrijelijk proefdieren kunnen putten voor hun wetenschappelijke experimenten. Als professor Hiraizumi van het Departement Neurofysiologie op een dag een nieuw aapje nodig heeft voor zijn laboratorium, verhuist Haruki naar de kelder van de universiteit, waar Hiraizumi’s laboratorium zich bevindt. Hij maakt er kennis met de andere laboratoriumaapjes Gauss, Ichitaro en Shin, die zowat zijn mentor zal worden. De aapjes worden er onderworpen aan neurofysiologisch onderzoek naar geheugengestuurde visuele waarneming door de “Witte Jassen” Ono, Kawaguchi en Rorensu.

De experimenten die op de proefdieren worden uitgevoerd, zijn hallucinant. Om de hersenactiviteit van de aapjes te kunnen registreren, wordt hun schedel opengemaakt. Over de opening heen wordt een “*chapeau neuroscientifique*” gemetseld van dentaal cement. Daarin wordt de staaf geschoven die de beestjes immobiel moet houden in hun werkstoel. In een deel van de hersenen worden vervolgens elektroden geprikt, scherpe naalden die de hersenactiviteit registreren en naar een diagram vertalen. Op een beeldscherm zien de aapjes een bewegend bolletje. Als ze erin slagen de beweging van het bolletje te onthouden, en de oogbeweging te imiteren die ze moesten uitvoeren om het bolletje te volgen, krijgen ze als beloning water toegediend. Om de dieren extra te motiveren voor de tests, krijgen ze vaak dagenlang geen drinken toegediend.

Het is Rorensu, wiens naam klinkt als een Japanse verbastering van Lauwereyns en die afkomstig is uit het “Land van Wafels”, die de hoede krijgt over Haruki en die deze experimenten met hem uitvoert. Op het moment dat Rorensu overlijdt - de omstandigheden van zijn dood zijn niet helemaal duidelijk, maar er wordt gesuggereerd dat hij bij een apenbeet besmet is geraakt met het nog vrij onbekende bekend virus B+ dat Haruki in zijn bloed droeg - is er niemand die zijn onderzoek kan overnemen en is Haruki’s rol in het neurofysiologisch onderzoek overbodig geworden: “Er hoefden geen risico’s genomen te

worden. Het experiment met Haruki was afgelopen en Haruki had B+. Haruki kon, kortom, beter verdwijnen.” (p. 156) In een van zijn eerdere overpeinzingen had het aapje al een passend grafschrift voor zichzelf bedacht: “Haruki, 1994-2000, maker van een half miljoen gerichte oogbewegingen.”

Monkey business werd door de uitgever aangekondigd als een “felle aanklacht” tegen wetenschappelijke experimenten op levende apen en heeft heel wat aandacht gekregen in de pers. Daar zijn verschillende verklaringen voor te vinden. Eerst en vooral kwam de publicatie van Lauwereyns’ romandebuut op een wel heel geschikt moment, nauwelijks enkele weken nadat de roem van de schrijver een climax bereikte toen hem voor zijn derde dichtbundel *Buigzaamheden* de Hugues C. Pernathprijs 2003 werd overhandigd. Bovendien is Lauwereyns zelf neurowetenschapper, en geeft hij in zijn autobiografisch getinte romandebuut (Lauwereyns werkte zelf enkele jaren in een neurofysiologisch lab aan een universiteit in Tokyo en doet dat nu in Nieuw-Zeeland) ongezoeten kritiek op zijn eigen bedrijf. Ten slotte was uit zijn vorige publicaties, de dichtbundels *Nagelaten sonnetten* (1999) en *Blanke verzen* (2001) (1), gebleken dat Lauwereyns’ stem hoogst origineel en intrigerend klonk binnen de Nederlandse poëzie.

In zijn prozadebuut lost Lauwereyns de verwachtingen die hij met zijn dichtbundels geschapen heeft, echter niet in. *Monkey business* blijft in de eerste plaats een eenvoudig en voorspelbaar verhaaltje en weegt daarom te licht als roman, een caleidoscopische literaire vorm waarvan wel eens gezegd wordt dat hij alle andere genres in zich kan opnemen. Precies de eigenschappen die zijn poëzie zo interessant maken - de experimentele vorm, de dwarsverbanden tussen cultuur, wetenschap en taal, het proefondervindelijke, onderzoeksmatige karakter ervan - gaan in het proza verloren. Wat overblijft, is een geëngageerde maar al te pamflettaire roman, die wel vlot leesbaar en toegankelijk is. Toch had Lauwereyns van zijn romandebuut een interessanter, steviger boek kunnen maken. De filosofische bedenkingen die geregeld in het boek gemaakt worden, verdienen meer ruimte dan de terloopse vermeldingen die hen nu te beurt valt. Denkbeelden van Dekaruto (een Japanse verbastering van de naam van de zeventiende-eeuwse grondlegger van het rationalisme René Descartes), Tsjaruzu Daruïn (Charles Darwin), Kooshi (Confucius) en Djon Rokka (John Locke) worden aangehaald en ironisch geciteerd. Meer dan als intellectuele speldenprikjes, had de auteur die citaten kunnen hanteren als aanzetten tot een meer algemene reflectie op de relatie tussen wetenschap en filosofie, tussen empirie en kennis, tussen lichaam en ziel.

Interessanter dan de roman zelf zijn de vier aapedichten die in Lauwereyns' bekroonde bundel *Buigzaamheden* opgenomen zijn onder de titel "De geest van het experiment." Die gedichten bevatten flarden tekst die letterlijk uit *Monkey business* zijn geplukt. Toch werken zij veel beter in hun poëtische context dan in de roman. Het lijkt alsof de beelden pas tot hun recht komen in de dichtbundel, alsof pas daar veelzeggende verbanden en aanknopingspunten ontstaan met Lauwereyns' vroegere werk. In die vier gedichten, nu al cruciaal in Lauwereyns' oeuvre, wordt de link duidelijk tussen zijn vroegere poëzie en zijn roman; in die vier gedichten wordt duidelijk dat *Monkey business* zijn plaats heeft in het literaire project dat Lauwereyns tot uitvoer brengt. In dat project neemt de dichter Jan Lauwereyns de rol op zich van een neurowetenschapper, die zijn poëzie als een experiment beschouwt om de werking van "de dichterlijke ziel" (zie de gelijknamige reeks uit *Blanke verzen*) te achterhalen. Zowel de dichter, die aan het einde van *Blanke verzen* zelfmoord pleegt, als laboratoriumaapje Haruki worden het slachtoffer van een naargeestig rationalisme, van de wetenschappelijke drift naar objectiverende en abstracte kennis.

Ik mag hopen dat Jan Lauwereyns' vivisectie van deze moorddadige drang nog vele indrukwekkende experimenten oplevert en dat hij dan in poëzie verwoordt. "*Monkey business* is een roman van een dichter die voor de romanvorm heeft gekozen", zei de auteur zelf over zijn debuutroman, en: "Ik beschouw mezelf in de eerste plaats als een dichter". (2) Rorensu, blijf bij uw leest.

Bart van der Straeten

JAN LAUWEREYNS, *Monkey business*, Meulenhoff, Amsterdam, 2003, 158 p.

JAN LAUWEREYNS, *Buigzaamheden*, Meulenhoff, Amsterdam, 2003, 66 p.

Noot

(1) Zie de recensie van deze twee bundels door PIETER VAN DYCK, onder de titel "De uitgemolken koe", in *Ons Erfdeel*, jg. 45 (2002), nr. 4, pp. 593-595.

(2) FRANK ALBERS, "Memoires van een nobele aap", *Standaard der Letteren*, 26 juni 2003.